

A GONDOLATOLVASÓ

Egy magyar író a londoni rádióban úgy fejezte ki magát, Pándi Pálra utalva, hogy a "27. kilépés" — „az behalál”. Az ellenkező oldalról, egy kiváló barátom, méltatóan „öngyilkos hősségének” minősítette a kilépéseket. Ezek szerint, úgy látszik, itt is, ott is úgy velük, hogy extra írószövetségben nem est vitá, rajtuk kívül nem is létezhet élet egy íróember számára. Megeshet persze, hogy vannak olyanok is, akiknek az írószövetségi tagság csakugyan létszükséglet, mert 100 millió forinttal egyelőre — az egyelőre bizonyítéka. Még is értem őket: én mégis tudtam az aggodókkal: létezem; koromhoz képest egészen jól érzem magam, s ha közelben netán elpatkolok, nem a kilépés feletti „bú marcanogója szét szívetem. Ez az egész úgy már hetek óta oly messze lebeg fölém, hogy kedvem sincs beszélni róla. Ha most még egyszer mégis muszáj megszólaltanom, azért teszem, mert **Eörsi István** cikkeit csak az a feltétel fogadta el a szerkesztő kollégám, hogy én, mint főleg érintett, válaszolok rá. Nagyon nem szívesen teszem ezt: ha **Eörsi** gyanúsításait szó nélkül hagyom, azt híhetik, a hallgatás — beleegyezés, ha viszont felelek, személyi magyarázatokkal kell szembeállnom, régi írásaimat: citálnom, ami sok embert irritálhat, engem pedig untat. De nem érzem jól magam, ha **Eörsi** miattam nem mondhatná el a magáét rólam, hát tessék, legyen az 6 kívánsága szerint. Nem én akartam.

Négy esztendővel ezelőtt történt, mintha most tőle megtudjuk, hogy **Eörsi István** tanult, sőt imponálóan „dörzölt” kollégám „hosszabb tartózkodásra” megérkezett Berlinbe, annak is napnyugati felébe. S ott tüstént rájött, hogy nem szereplünk Európá „meteorológiai térképén”. Az időjárás persze szimbolikus emleltetik itt, amint azonnal ki is derült, amikor **Eörsi** eljött Adyig, s az ő hamupipóka magyar királyig. Nem érzem jól magam Hamupipóka végére is férfiúhoz nem illő, leánya szerepkörében, **Eörsi** a hosszabb nyugati tartózkodás módszerét választotta.

Hadd nyugtazzam, szíve joga, hol kíván élni. Sőt, felkiáltóhatók ama búsvégzetű dan királyfival: „Óh, az én próféta lelkeim!” En ugyanis — elnézést kérek, máris magamat fogom idézni —, már jó 16 évvel ezelőtt hitet tettem a szabad költözés joga mellett, így festve a jövőt: „El fogunk jutni addig is, hogy az állam minden további nélkül „elengedi” azokat, akik nem óhajtának megmaradni a határal közt.” A kívándorlási titlaltat bizonyítatlan, „legfeljebb ideiglenes kényszereszköznek” minősítettem, amely „épp az ellentétes hatást váltja ki”, t. névvel a távozási vágyat. Deklaráltam ugyanakkor ezt is: „Átalakuló tár-

sadalmak nehézségeit vállalni olykor kínosan nehéz úgy, jobb a készen bélelődni. De véleményem szerint épp a nehéz úgy az, „amiért élni érdemes”.
A Kortárs 1970. novemberi számában jelent meg a „szimpózium” műfajban írt vallomásom, egy nagyobb könyv, a Távvezérlő kalauza mintafeljegyzeteinek egyikének. Maga a könyv nem jelent meg sosem. Három évig nem is kaptam választ benyújtott kéziratomra, amelyet így ad acta tettem, s amikor „vegre” a bődösítő igen megérkezett, engem már nem is érdekelt az egész, egyébként is nyugtá merültem a Petőfi-biográfia rejteltjeiben. Most is csak azért említem — s még fogom lentebb citálni — a régi dolgozatot, mert, amikor a nyilvánosság előtt már 1970-ben és a hazai irodalomban (újabb elnézést kérek, de akkor még) egyedül kiálltam azért, hogy elmeséljenek tőlünk, akik kifele ácsingóznak, végül is szerény mértékben, de hozzájárultam egy olyan közhangulat kialakításához, mely lehetővé tette az eszmel kettős állampolgárságot, s ennek jegyében némely magyar írók már oly hosszú nyugati tartózkodásra is jogosultak, mint időnként **Eörsi István** és **Konrád György**. A magyar dolgozók milliói ugyan egyelőre még csak háromvenként csodálhatják meg a fényes Nyugatot, de az újjunk sem egyforma, s különben is, ami késik, az nem múlik: előbb a zenik, aztán a tömegek.

Nem volt jövedelmező befektetés számomra ama 70-es kiállítás. Mert e könyvem elvérzett, nyilván épp a fentiekhez hasonló kitételei miatt, viszont a hosszú elfutások akkor még potenciális, később reális hősei részéről ez ügyben semmiféle méltánylatot nem kaptam. Sőt (lásd a szomszéd oldalon olvasható frászt). En mégis elégedett vagyok. Eltérően attól a magyar frótlól, aki meg van győződve arról, hogy az MSZMP története nem áll másból, mint a szüntelenül el-késztet csatlakozások sorozatából, melynek folyamán a párt három-négy évenként kétségbeesett erőlködésével utoléri a prófétát és megvalósítja tanait, én nem akarok écséketek adni az MSZMP-nek. Mondom a magamét, igazgyszem beleélni magamat a „szocializmus fejlődésének távlatába, s ha egyszerű-mászor úgy érzem, nem tévedtem nagyot, rezignált derűvel nyugtázom a dolgot. Nem azt nézem, kinek volt igaza, hanem a rendszer csendes evolúcióját szemlélgetve, próbálom kitalálni, mit hoz meg a holnap.

Nem vagyok tehát kőgagyas kakkas, s nem hiszem, hogy az én kukorékolásomtól kel fel a nap, csak láttam, mondjuk már 66-ban, hogy a szocializmus mégsem rekedt meg az én 58–59-es vízpárlóm — észmevilágánál, hanem a

csúcsonok is akadnak vezetők, akik ki akarják szabadítani a rendszert a dogmák kalodájából. Ezért kukorékoltam néha, s azóta is szívesen nyugtázom haladásunk jeleit.

Nem így **Eörsi**. Ő igényesebb, kivált azóta, hogy arányérzékét a hosszas nyugati tartózkodás kifelezette, s „térbeli-időbeli távlatra” tett szert. Haza-hazalátogat időnként, s elhúzza száját a látókat, itélkezik elevenek és holtak felett, mint az Úr. Apropos, Úr. Gyerekkoromban, s Hejőcsabán, rendkívül, mókásnak tartottam az öreg nénikéket, s amint színigaz történeteket meséltek abból az időből, amikor még Krisztus urunk a földön járt. Mostanában arról hallhatok mulatságos legendákat, hogy amikor a mi **Eörsi Pistánk** legutóbb épp magyar földön járt, mutogatva a pesti kisdobban, szerkesztőségeken újabb színpövének német szövegét, miképpen ostromozta ezt a piszkoba ragadt Mucsát, s annak megalukó értelmisségét.

Nem lepett hát meg, hogy most újra magyar földön járván-kelvén megint felhevült, s most már nyilvánosan is én lettem a fő célpontja. Ez nagyfokú okosságra vall részéről. Névtelenül emlegeti a „hatalomból” képviselőjét, aic a tavalyi közgyűlésen megjelent, s jelezte, hogy az írónak semmi esélyük sincs „a meghallgatásra” (semmi ilyesmi nem hangzott el, de hát ez a bagatell tény nem zavarja a messziről jött látogatót). Mivel a miniszter rangban egy kissé alacsonyabb fokozatot visel, mint a kb-titkár, őt már bátrabban oktatja, de Heinen csiszolódott szellemességének savát-borsát mind rám pazarolja, mert bár „a hivatalos kulturpolitika” publicistájának minősít, lelke mélyén pontosan tudja, milyen az én „hivatalossággal”, s ez szárnyakat ad általam egyébként kedvelt íróniai külületeknek.

A könnyebbség kedvéért **Eörsi** nem is teszi fel a kérdést, hogy miélté hivatalosságot testesít meg az, aki nyilvánosan deklarálja, hogy a Csurka-ügyben és a Tiszta-élt ellen hozott hivatalos adminisztratív intézkedéssel nem ért egyet. Sőt, **Eörsi** konokul hallgat arról, hogy ezt mind a közgyűlésen, mind Képviselői nyilatkozatomban előadtam. *

A vitákban nem ritka az ilyen csúsztatás, legyintések rá, de **Eörsi** nem csupán hallgat a tiltakozásomról, ennél többet is tesz: addig csúri-csavarja szavait, míg fel nem fedezi, hogy én azért álltam ki, mert írógelégim tiltakoztat a fenti ügyekben... „Ki érti ezt?” — teszi fel a szónoknak szánt kérdést és feltehetően svejesen mosolyog az ellentmondásom, amely nem az én álláspontomból következik, pusztán képzelete nem túl

Mit bánom én, hogy nem magad VAGY? Hogy ott száz és száz van veled?

PETŐFI

korrekt működésének terméke. Itt kellően minősíthetném **Eörsi** viláerkölcsét, de nem teszem, átadom őt saját lelkiismerete átfurdalásának.

Mégis, akkor a legtanulmányosabb az ő eljárása, amikor gondolatolvasói pőzban lép fel. Nyilatkozatomban szoltam egy 58-os írásomról, „különbön illegálisan, de itthon terjesztett” röpiratnak nevezve azt **Eörsi** az időzójelbe tett őt szócikkának egy sűrűn telírt gépelt oldalát szentel, hogy erkölcsi-politikai ítéletét megindokolja.

Először is deklarálja, hogy emez írás „külföldre csempészéséről” ítétek engem „hosszú börtönbüntetésre (...), tehát a külföldi terjesztésnek legalább a szándéka kétségkívül fennállt...”. Hát kérem szépen, először is örvendek, hogy **Eörsi**, aki régóta figyelt munkásságomat, e művemét is méltatja. Még jobban felvillanyoz, hogy e nagy magyar kontesztáló idevágó információit rendőrségi forrásokból meríti. En, persze, nem kívánom **Eörsi**ől, hogy ismerje ügyemet, de annyit elvártam volna tőle, hogy harminc év múltával nem áll be önkéntes tanúnak egy olyan vád igazolására, amelyet én soha sem ismertem el, mert „a külföldi terjesztés” nem állt „szándékomban”.

De miért kell **Eörsi**nek ezáltal egy táliból cseresznyeznie némely túlbuzgó bűnüldözőkkel? Elárulja ő maga: azért „bizonyítja” rám a vádat, hogy leleplezzen: ime, hadd külsőszági „terjesztő” volt, de most a SZER és a Nemzetör, „valóságos mumusként szerepel” Nyilatkozatomban. Ezen az alapon még is dorgál, mint feledékenyt, aic valaha tudtam, hogy a forradalmak nem „külföldi hatalmak ügynökei” szitják, de most úgy nyilatkozom, mintha „az írók és politikusok konfrontációját az említett intézmények árnyékkodása okozná”. Gyönyörű levezetés. Szerencsére egy betű sem igaz belőle. Tény ellenben, hogy én sosem vontam vissza nézetemet, mely szerint felkelések, forradalmak, ellenforradalmak nem magyararhabók pusztán ügynökök tevékenységével (nota bene: még a november 4. után hatalomra jutott új vezetés is első helyen a Rákosi-rendszer hibáiban kereste az események fő okát), idevágólag számtalanszor nyilatkozatom azóta is. Legutóbb akkor, amikor Rákosiék rendjének bukását egy ösznépi tiltakozás eredményének minősítettem (Új Tükör, 1986. 49. sz.). Arról pedig egyetlen szót sem ejtettem soha, hogy írók és hatalom konfrontációját a SZER és a Nemzetör okozza, mert ha ilyet mondanék, olyan ostoba fráter volnék, hogy **Eörsi** aligha összpontosítaná szellemi energiáit egy ilyen fikcra. Ő pontosan tudja, hogy ez a bizonyos „külföldi” publikálás

centrális kérdés, s úgy véli, könnyebb megcáfolnia a saját maga által számba adott kitalációkat, mint az én valóságos véleményemet, kivált akkor, ha ráadásul még következtetlenségben is elmaraszthatat, mint hajdani „külföldi” terjesztő. S hogy megint utaljak némi erkölcsi összefüggésekre: mindennek érdekében el kell hallgatnia, hogy én már ama 30 évvel ezelőtti íratban is szembefordultam az egykori pártellenzék emigránsa lett tagjaival. E tekintetben '66-ban, '70-ben és '87-ben és mindig hajszálnyira ugyanazt az álláspontot képviseltem. Epp abban voltam mindig a legállhatatosabb, amiben **Eörsi** következtetlenségét szeretne a szememre vetni.

Nem állítom, hogy ez az álnok vitaműszer feltétlenül tudatos elhatározás terméke **Eörsi**ől. Tudatosan ily rosszul nem működhet egy valaha racionális elme érvelési készsége, lehetséges inkább, hogy tudatalatti kényszerből oly kihagyásos a logikája. Legarulkodóbban akkor derül el ki, amikor egyfelől válon vereget amiért az évtizedeken át pangó Szovjetunió emlegettem, másrészt mindjárt azt hozzátenni: Feketelek „utólag pang, ami pang”, „6k” ellenben nem utólag „acsarkodtak” ez ügyben. De ugyanez az **Eörsi** ugyanabban a cikkben azt írja, hogy-már 30 évvel ezelőtt „csaknem-zseniális” elemzésben szoltam „a szovjet típusú” társadalmakról. Ha olvastam, úgy gondolja, hogy ott dicsőítettem a pangást? A még Togliatti által is elfajultsáknak minősített álléseleket? Hát minden egyes állításnál csak annak az egy mondatnak a végéjéig számít, de hogy egyik tétele üti a másikat, az már mindegy? Szabad így kezelni értelmiségi olvasókat?

Ezek az olvasók egyébként talán elhíshik nekem, hogy egy évűző szellemi erőfeszítéssel **Eörsi** egyebé feketesándorizmusait is meg tudám ingatni. De legyen elég mintaul ennyi. Nézzük a lényegét, amelyhez én csak argumentumot ad hominem vanánt kellettem — nézzük a „külföldi” közléseket.

★

Eörsi felsorolja az általam is tisztelt emigránsokat, vagy hazai üldözötteket, akik „külföldön” publikáltak, s azt hisk, megsemmisített engem. Azután megmagyarázza, s épp nekem, hogy egy illegális mű is tartalmazhat igazságot. Nagyszerű. A bökkenő ott van, hogy én ezt gyerekkorom óta egyfolytában tudom... De Marx a polgári lapokban, hová gyakran pénzkéréses céljából is írnia kellett, nem a kapitalizmust dicsőítette, hanem igyekezett a maga kommunista felfogását érvelésiteni, vagy ha tisztán sajtóüzletéről volt szó, akkor is vizgázott arra, hogy semmiféle elvi engedményt ne tegyen. Ez Lukács, maradjunk a kommunizmusnál, amikor idehaza nem tudta közölni három ösznértetőzött esztétikai tanulmányát, a SZER-nek küldte el őket? A Nemzetörnek? Nem. Egy tisztességes hamburgi kiadóknak. S tette ezt, mert tanulmányai semmiféle, az akkori viszonyokkal politikailag direkt módon szembeszegülő tételeit nem tartalmazták. (Dogmatikus maradványt annál többet.) Később

A GONDOLATOLVASÓ

- 2 -

(Folytatás az 5. oldalról.)

Is komoly fórumokon nyilatkozott kritikai, de nem antikommunistá nézeleiről.

Kár tehát ide cibálni a klasszikusokat. Természetesen első egy írás tartalma. Ha világnézetét, szándékát tekintve a szocializmus jobbját szolgálja, ám pillanatnyi (történelmi értelemben vett) pillanatról szövegek miatt idehaza nem jelenhet meg, lehessen tisztességes nyugati fórumon előadni. De ha az írás zagyva, kötyös, sőt ellenséges a szocializmus eszméivel szemben, s igazságtalan annak megújuló gyakorlatával szemben, s ezt ráadásul az intézményesített nemzetközi antikommunizmus piacának adják el, akkor maga a fórum is minősít!

S azoknak a tisztelt vitapartnereimnek, akik lelkesen gyalognak, de nagyon lanyhán olvasnak engem, szíves figyelmüket felhívom arra, hogy ez megint csak nem mai véleményem, a „hivatali” szöcsövé, „a főszerkesztő”, már „tudományos ügyintézőként”, havi 3000 forintért is ezt vallottam az előjában említett Távezérlő kalauz 1970-es szövegében is, így: „Adódhatnak egész történelmi korszakok, amelyekben az önként hatvan vagy heven százalékosra mérsékelte nyíltság a teljes igazság erejével hódít, ha a maga helyén hangzik el a várt szó, míg a százszázalékos igazság is hazugsággá torzulhat, amennyiben kívülről harsogják nekünk, sánda kibékel nem is képes szándékainak leplezésére.”

Példám kértézet volt, bár ma is vallom, Eörsi persze mondhatja erre, hogy ő ragaszkodik a száz százalékos, de egyrészt gondoljon arra, hogy én dokumentált példákat is mutathatok fel arra, hogy nem mindig ilyen szigorú a másrészt hol vannak az ő százszázalékos igazságai? Eddig csupa, torzított vettem a szemére, pedig e „hazai közlésben” fékezte magát. Alkalomadtán, ha nagyvívó másját, kinti „százszázalékos” közléseit is megvizsgálhatom, de Nyilatkozatomban nem róla szóltam, hanem a választmányba, sőt az elnökségbe tüntetőben beválasztott „kettős publikálókrol”.

Számomra ugyanis elfogadhatatlan az, ha egy magyar költő válogatás nélkül a magyarság diplomataívá lépteti el „a” disszidenseket, s még arra sem volt hajlandó eddig, hogy legalább a szélsőséges reakcióktól, a „perzselésre” készülődő fehér terroristáktól elkülönítse magát. Nekem ezek nem diplomatáim, hanem elenségeim, s azok voltak már akkor is, amikor még itthon tündököltek, amikor végzetesen kompromittálták a magyar nép október 23-án kifejezett jogos követeléseit, s amikor ártatlan emberekre lincseltek.

De tegyük fel, hogy valamiféle „igazi” igazságot találnak fel tisztelt konzultálóink, s azzal a SZER-nél háználak. Nem válik-e veszélyes fegyverré meg a gyógyító szike is, ha egy dühönög kezébe kerül? Ázza válhat. Márpedig a SZER az usztának ilyen dühönög fóruma. Az volt '56 előtt is, előre tüzelve és toborzva a lendő lincselőket (nekem már '51-ben kilátásba helyezte a bitófát), s az volt '56-ban is, amikor irrealis és büns felelőtlenségével igyekezett antikommunistá tömegfelkelést változtatni a szocializmus megújulására hivatott reformmozgalmat. Ma már nincs olyan tárgyilagoss nemzetközi szakértő vagy történész Nyugaton sem, aki ne ismerné el, milyen rettenetes felelősség terheli a SZER-t a magyar tragédiáért.

Néhány évvel ezelőtt a müncheni adót átmszékrozták a szocializmus demokratizálásáért vívott eszmei küzdelem patronusának szerepkörére. Egy idő óta a programozók mégis úgy találták, jobb az ösztönés, s egyre nyíltabban hajjták végre a lázadás szítására szóló utasítást.

★

Az a megiszteltetés ért, hogy a maszk újlágos levételének egyik megejtő mozzanata épp hozzá kapcsolódik. Kilépési nyilatkozat-

tom leghevesebb ostorozója, a SZER, február 14-én egy „hallgatói üzenetben”, mintegy megvédve az írószövetség szent egységéhez ragaszkodó magyar írókat, rámutatott arra, hogy a demokráciában az ellenzék biztosítja a jó kormányzati működést garantáló kényszert, s így összegezték: „Diktatúrában ezt a kényszert kizárólag az időszakonként visszatérő lázadás vagy az attól való félelem jelenti. Ha ez sokáig várat magára, vagy megszűnik, nincs többé semmilyen belső erő, ami a hatalom levők kontrasztelektől csoportját visszatartaná attól, hogy a népet a legsötétebb nyomorúságba vesse.”

Itt tehát ez a utolsó bizonyíték, próbáljunk egy kicsit elgondolkozni és dönteni: akar a magyar író olyan fórum(ok)on szerepelni, amely(ke)t előre a felragasztás, sőt a lázadás szítására hoztak létre? Akkor tessék ezt bátran megvallani, s nem a demokráciáról cseverészni. En igen régen döntöttem: az a „szocialista” demokrácia, amely az antiszocialista lázadás szervezőivel építi ki a maga szövetségét, nekem nem kell.

Amikor pedig a SZER-ező szerzők arra hivatkoznak, hogy a magyar kisebbségek védelmében folyomadnak a rádióhoz, azt mondom, ez még rosszabb. Mint publikuslista s mint szerkesztő regóta igyekszem megtenni a magamét a határainkon kívül élő magyarság jogainak, kultúrájának érdekében, külországi szovinszát ellen is fellépve, de kikezdhettelen meggyőződésem, hogy aki ellenséges fórumon akarja oltalmazni testvéreinket, az kárt okoz a nagy ügynek, mert lehetővé teszi, hogy a sovinsziszták az antikommunistá keresztshadjárat kategóriájába sorolhassák a kisebbségek védelmét is. En tehát az elodázhatatlan további reform és demokratizálás híveként, a kisebbségi magyarság kultúrájának és jogainak védejeiket elkülöníttem magam az antiszocialista lázadás szervező fórumoktól, s azok önkéntes munkatársaitól.

Es különösen fontosnak tartanám, hogy épp az írószövetség vezetősége (vagyis elnöksége és választmányja is) tegye meg ezt a gesztust. Az elnökség most értetlen követelt tőlem, nevezem meg név szerint, kiket illetett váddal Kilépési nyilatkozatom. En az elnökség tagjainak helyében nem lennék ilyen követelőző. A sajtótörtévely sehol sem írja elő, hogy általános politikai bírálatokat név szerint is konkretizáljon bárki is. En mégis konkretizáltam „vadjaimat”, mégpedig azzal, hogy sok szerinti, idézőjelbe tett citátumokkal és konkrét orgánumok megnevezésével félreérthetetlenül utaltam azokra a magyar írókra, akik a szocializmussal szemben gyűlölködően ellenséges fórumokon szerepelnek. Azt mondtam, hogy az ilyen írók vezetőkké válásával a választmány zöme olyan útra lép, amely „egy irracionális politikai kaland felé vezet”. Mivel az elnökség összejelétel a többség szavazatával döntik el, teljes joggal ítéltettem úgy a választmányi szavazók zöméről, ahogy ítéltam. De nem neveztem meg a „kettős publikálók” támogatott, mert nem tudhatom, ki miként szavazott! Am ök megnevezhetik magukat! Ha ez a zöm pillanatnyi hangulatok nyomása alatt döntött úgy, de már megbánta, ismerje ezt el nyilvánosan! Ha viszont tudatosan támogatja a szélsőséges emigrációs fórumokon parázdó írók politikáját, vajlla meg ezt is nyilvánosan! De sem egyik, sem másik esetben ne azt fenyegetsek a sajtótörvényre, aki óvatot emelt, s előre figyelmeztetett a várható követke-

ményekre, hanem saját maguk nézzenek szembe a már bekövetkezett fejleményekkel. Az általam 86 december végén még csak hipotetikus emlegetett „szaland” és „politikai szinjátek” első felvonása ugyanis már lejátszódott, amikor az illetékes miniszter '87 január végén deklaráta, hogy a történetek után nem tekinti a szövetséget „az egész magyar íróváladalom képviselőének”. Lehet kiérletelni további felvonásokat, de ezt tegyük nélkülünk. Eörsi mindenestre legalább őszinte és elvileg védelmezze a szabadeurópas, s hasonló flottatüntetéseket. Emberi jogának tekintem, hogy ezt tehesse, az én emberi jogom, sőt kötelességem viszont az, hogy elvileg minősítsem az ő elveit, s elkülönítsem tőlük a magamét. Ugyanez vonatkozik a kilépésemre. Az egyesülés emberi jog, de a kilépés is az.

A demagógia is művelhető intelligensen, bizonyos logikai és etikai minimum meglete esetén. Sajnos e minimum sem található meg Eörsi szónoki kérdésében, amikor azt a felragaszt akarja a számba tuszkolni, mely szerint nekem ez a demokrácia, hogy akit nem választottok be a vezetőségbe, az lépjen ki!...

A demokráciáról szavalnak a SZER-ben is, ahol pluralizmus bajnokai második hónapja lángpallossal, sőt tüzes Kaszavál védők a „demokrácia” jgyében az írószövetség szent egységét. Amit védenek, sajna, az a sztálini monolitikus párt elve: győzött a többség, a kisebbség vesse alá magát a többségnek. Nem hangzik jól ez az elve a SZER szerepséggel, komikus, amikor az írószövetségi demokrácia e saját felfogásának hirdetői a nyugati parlamenti választások demokratikus rendszerével példalóznak. Ha ugyanis mondjuk a francia jobboldal győz egy választáson, akkor az csak annyit jelent, hogy egy újabb választási győze a kormány, de nem jelenti azt, hogy mondjuk a szocialistáknak öket kell támogatniuk sőt. Az ilyen demokráciában ugyanis már a választás előtt is önálló pártok állnak szemben egymással, s ez az önállóság a vesztes pártnak a továbbiakban is megmarad. De az írószövetség monolitikus szervezet, önálló pártok nincsenek benne, emnéfogyva ha egy választás után tüntetőben bevezetik a reform és a megújulás politikája szempontjából károsan politizáló írókat, akkor én — három évig semmit sem tehetvén lenülök — nemcsak kiléphetek, hanem jól is teszem, ha kilépek. Ilyenkor nem az számít, hogy kité a többség.

Kedves költöm nem ítélt méltányosan, amikor egy hevesen támadt Vörösmartyra, atyai pártfogójának egy politikai szavazása miatt, De Petőfinék igaza volt, amikor kinyilvánította: eszmei, elvi kérdésekben nem az dönt, melyik álláspont szerez pillanatnyilag többséget.

Jól tudta ezt Luther, Kálmán és a többi reformátor, aki „kilépett” egy monolitikus egységből, melyet megváltoztatni nem tudott, s külön egyháztól alapított. Jól tudta Lenin pártja is, amely nem értvén egyet a II. Internacionáléval, „kilépett” és új Internacionálét hozott létre. Volna még néhány tuca példám, de legyen elég ennyi.

En, persze, nem táplálak magamban egyházalapítói hajlamokat, sem lenini ambíciókat. De, ha már megintérvölök Eörsi István fogjuk meg és össze ketten... „jó demokrátiánus” alapítva egy új írószövetséget, megszűgyatgom: nem törleksem arra, hogy szövetségbe kerüljek olyanokkal, aiktől eszmei sorompó választ el. Akadnak ilyen kollégák a kilépők között is, s más oldalról fókora távolság választ el Eörsitől is. Amíg az írószövetség jellegtelensé és utaztatási hivatalként működött, az eszmei eltérések nem vezettek konfliktusokig. De ha egyszer „pártok” alakulnak ki, akkor az

ember nézze meg, kikkel áll egy akolba.

★

Ellentélem megállapítja, hogy a közgyűlés nem egy felszólalásban „kicsinyes provincializmus kísértett, allig-rejtett nacionalizmus, rasszizmus, ös-konzervatív kultúrasszemlélet”. Bravó! Végre egy kis kritika az írói ellenzék szemléletére is. Csak az a baj, hogy Eörsi minderről mélyen hallgatott — a közgyűlésen, nem állt ki a „rassziszták” ellen. Lelke mélyén érzi-e felelősségét, nem tudom, de tény, hogy siet deklarálni: rem ő az oka a saját óvatosságának, hanem „az ország”, amelyben sorom lehetett végigharcolni az ideológiai harcokat és így tovább.

Bibó nem volt érdemes ide keverni, mert e tisztá ember és gondolkodó sajtó politikai szövegeinek idevágó hibáit is megbíráltam. Ami pedig a fórumokat illeti, legyen szabad szerénytelül arra hivatkoznom, hogy két évtized óta mindig megletem a módját és fórumát a népes misztifik elleni szellemi küzdelemnek! Még akkor is, ha általam igen tisztelt alkotótól való szó, nem csupán epigonjaitól.

Mint ahogy a nemzetiség, vagy nemzet közöny irányzata, s ezen belül „az utolsó csatlós”, „a büns nép” teóriája ellen is fel lehettem, már akkor, amikor a verekék még nem csirpelték erőll. Azok ellen is például, akik a „faszizmus iszonyatának nyomása alatt jutottak el oda, hogy ellenlenek tartású a népet, s a „magyar nemzet” vagy a „magyar nép” pusztia emegítése árpadasvas nyilasokat idéz fel emlékeztükben. Veszélyes teszhaltokk ébresztést segíthetik elő, ha ezeket a gúrcöket nem tudják feloldani magukban...” (Kritika, 1988. 3. sz. Emlekeztetől újra közöltem e cikket A kamazs álma című könyvemben is, 1984-ben.)

Tény persze, hogy az ilyen „kétfrontos” küzdelem nem sok haszonnal jár — az embort egyszerűre kéféllő, sőt több irányból is utálják, míg, ha csatlózik az egyik frontoz, legalább a háta biztosítva van, Eörsi mégsem gyanusitom azzal, hogy gyvaságából kerülül ezt a kétfrontos kiállást. Töle eltérően én nem foglalkozom gondolatolvasással, sem szándékfeltárással, mégis, hadd mondjam ki: félek, nem „az ország” az oka annak, hogy Eörsi csak egy mondat évtéjéig és általában határozza el magát „a rasszistáktól”, hanem az a „népfrontos” elképzelés, amelynek célja az írói ellenzék két ismert szárnya, a liberális-nyugatos, „post-urbanus” csoport és a népes-nemzetes tömörülés között kiiktatni, elhalasztani minden vitát — „a győzelem” utánra.

Es mi a cél, amelyet e győzelemmel szeretnének biztosítani? Oly sokféle, s némelyeknél oly gyanús, hogy egyfelől nem tudnám, másfelől egyelőre nem szeretném közelebbről jellemezni a célokat. Megmaradok Eörsinél, aki mostani cikkében kétféle programot ad: nemzetközi, sőt világméretű röp-analízisen azt mondja, hogy a katasztrófától a véletlenen kívül „csak az uralkodó rétegek” bölcse betálatása és ép erkölcsi érzéke mentheti meg a győzést. Magyar perspektívában viszont megvoldolja a vezetőket azzal, hogy „átmenetinek” mondott társadalmunkat „öröknek szeretnék tudni”, majd meghirdeti a programot: „az ellentmondás csak a külön-érdekek körül szerveződő uralkodó rétegekkal együtt küszöbölhető ki”. Mind a két állításban, a nemzetköziben és a magyarban, nyilván nem véletlenül, ugyanaz a fogalom szerepel: „az uralkodó rétegek”. De míg világ-általánosságban eme rétegek bölcse betálatására és ép erkölcsi érzéke lehet számítani, addig hazai viszonyaink közepette ugyanezen társadalmi csoport már a kiküszöbölendőkké listára kerül... Úgy remélem, Eörsi ezt a megkülönböztetést nem gondolta végig, s mivel magát szocialistának tartja, a bölcse és erkölcsös tökések, s a bölcesség és erkölcs nélküli, valamint kiküszöbölendő magyar kommunista vezető rétegek ellentétek eszmeje nem jegecsedett ki nála meghatározó elmélettel.

En egyébként mindenféle teoretizálás nélkül, s itt csak mellékezen, de hadd rögzítsem: a párt és államgépezetben túl sok olyan kádert ismerek, aki irányítói képességéről még nem győzött meg, vagy aki úgyessen dolgozik, de főleg a saját zsebére, vagy éppen sággal két súlyos hibában is elmarasztalható egyszerre — a hoz-

zá nem értés és a harcosolói-kiváltságajszolói hajlam kirívó túltengésében is. Hogy ez a túl sok ötven vagy száz ember, vagy ezrekben mérhető tömeg, egy szociológiai felmérésben volna tisztázható, ha készülné nálunk ilyen felmérés, de semmiképpen sem szóhatók általában kiküszöbölendő „uralkodó rétegekről”. Bár a közgyűlésen többen is védtek az író jogát a „tűzásra”, én az ellenkező véleményem vagyok: nagy nemzetű ügyekben ne a tűzés, hanem a tárgyilagosság, a szabatos fogalmak felelős keresése jellemezze az írástudót. Usztáni a műveletlen táh is tud.

Sajnos, a mai magyar politika tárgyilagoss megítélésére Eörsi már (egyelőre még?) képtelennek látszik. Lelkelen gyönyölköd azon, hogy szerintem „az évtizedeken át pangó, csak most meújuló Szovjetuniótól eltérően” Magyarországon „egy egész reformkorszakot tud maga mögött”. Szerinte viszont nálunk csak egy felemás gazdasági reformot valótítottak meg, de a politikai konzekvenciáktól félnék, „glentében a mai szovjet meújulásúsi törekvéssel, mely a politikai és gazdasági struktúrákat egyszerűre akarná modernizálni...”

Először is hadd nyugtázzam: felkésit a látvány, amit Eörsi István a szovjet megújulási-modernizációs törekvését szegzei szembe az elmúlt évtizedek magyar gyakorlatának tényével. Remélhető, hogy hajdani szovjetbarátság, melyről néhány hangulatos verse tanúskodik, most újra kitör, miként a kilátudnak hiit vulkánból a perzselő lava. En azonban, aki mégiscsak itthon éltek, méltányosabb vagyok, s úgy látom, hogy nálunk a politikában már történt egy s más olyasmi is, ami nem minden szocialista országban érkekelhető. Így például volt egy parlamenti választás, ahol közéletben tett-legezen több jelölt lépett fel, s melyen jó néhány közéleti nagyságot valóságos elsőpört a szavazók többsége. Ez talán mégiscsak a politika szférájába sorolható fejlemény. Nem gazdasági változások tekintem azt sem, hogy Magyarországon olyan írói közgyűlés jászódhatott le, mint amilyen lezaltott, a szövetség felszólítása nélkül. Nem pusztán a gazdasági megújulás, bár az is, hanem az állampolgári öntudat demokratikus fejlesztését, ha az ipari vállalatok tanácsai több jelölt közül titkosan választanak igazgatókat, s kiváltkéve a már régebben bevezetődött társzdemokrácia keretében évről évre elszámolták, s nem ritkán leváltják az elnököket. Kiválólag politikai fejlemény az én szememben az is, hogy bár rendőri kontroll alatt, de ifjúkorom viszonyaitól eltűnően megicsakok börtönbüntetések veszélye nélkül működtek Magyarországon a sokak által ismert, s ezért csak nevében „földalatti” ellenzék. Talán az is politikai vívmány, hogy évente száz-érezek utazhatnak Nyugatra, mindezenesre ebből az egy kis országból többen, mint némely nagyobb országokból összesen. Sőt, az írói és ellenzék „nomenklatura” jelesei, ha közlegényei nem is, alkalomként „hosszabb nyugati tartózkodásra” jogosultak... Eörsinél legalább ezt az egy politikai vívményt talán illene méltányolnia...

★

De nem folytatom a listát, mert nem vagyok annyira csacska, hogy engedjem magam belekényszeríteni olyan látszatokba, mintha én oly roppant elégedett volnék a magyar vívmányokkal. Csak annyit akartam jelezni fenébb, hogy nem csupán némely más országok ténylegesen sítár helyzetéhez, vagy remélhetően sikeres jó törekvéséhez képest értünk el egyet, s mást, hanem egy nemzeti tragédia leverő korszaka után Magyarországon elindult felfelé a mélyből, s ha most évek óta megtorpant is ez a lendület, s gazdasági bajaink különösen nyugtalantóak, a szovjet akaráskor remélhető sikerére számazkodva újra előre haladhatunk.

Lázadások nélkül is. A nemzetközi antikommunizmus legvadabb fórumának propaganda segítése nélkül is. Sőt, csak akkor, ha e beavatkozások, és az általam szított feljelölten kalandok kockázatát el tudjuk hárítani. Nem vagyok illetékes deklarációkat tenni, de reményeim szerint e nemzeti megújulás új szakaszában minden jószándékú jó megelhetli a maga helyét, akkor is, ha tegnap másképpen gondolkodott.